

Н. В. Вербицькааспірант
Національної академії управління

ПОГРОЗА У ЗЛОЧИНІ, ПЕРЕДБАЧЕНОМУ СТАТТЕЮ 398 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню об'єктивних ознак злочину, передбаченого статтею 398 Кримінального кодексу України. Здійснено огляд сучасних проблем окремих елементів об'єктивної сторони цього злочину. Робиться висновок про необхідність удосконалення кримінального законодавства України.

Ключові слова: кримінальне право, об'єктивна сторона, погроза або насильство щодо захисника чи представника особи.

Постановка проблеми. Якщо детальніше розглядати механізм вчинення злочину, передбаченого статтею 398 КК України, то необхідно зазначити: він полягає в тому, що винний дає обіцянки, запевнення здійснити щодо потерпілого діяння певного характеру, і ці обіцянки, запевнення викликають у потерпілого занепокоєння, тривогу за своє життя, здоров'я, збереження майна. У цьому разі спокій є тим захищеним благом, для охорони якого сконструйована досліджувана кримінально-правова норма, з тією лише різницею, що охороняються лише певні особи, а їхня безпека є неодмінною умовою виконання ними своїх процесуальних функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Різні аспекти проблеми кримінально-правової охорони осіб, що беруть участь у здійсненні правосуддя, досліджувались вітчизняними фахівцями, зокрема П.П. Андрушком, В.О. Навроцьким, В.І. Осадчим, М.І. Пановим, В.В. Сташисом, Є.Л. Стрельцовим, М.І. Хавронюка, С.С. Яценка та іншими. Незважаючи на те, що праці представлених авторів мають велике наукове та практичне значення, залишається багато невирішених питань стосовно оптимізації відповідальності за погрозу або насильство щодо учасників правосуддя.

Мета статті (постановка завдання). Завданням публікації є дослідження структурних елементів норм, що забезпечують кримінально-правову охорону захисника чи представника особи від злочинних посягань з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової науки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Яким би не було трактування поняття погрози, визнання її різновидом психічного впливу не викликає сумнівів. На підтвердження слід навести положення пункту 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2, де зазначено, що насильство може бути як фізичним (заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв, незаконне позбавлення волі тощо), так і психічним (наприклад, погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди) [1].

Загроза, передбачена статтею 398 КК України, може і не мати під собою умислу особи вчинити дії, виказані в погрозі. Об'єктивну сторону цього складу злочину становить діяння – погроза заподіяти потерпілому шкоду, яка сама по собі є суспільно небезпечною. Небезпека погрози полягає у її впливі на психіку потерпілого, хоча винний може насправді й не мати умислу здійснити свою погрозу. У зв'язку із цим заслуговує на увагу точка зору професора М.С. Таганцева, який вважає, що погроза карається як самостійний злочин «завдяки тому неспокою, хвилюванню, яке погроза <...> призводить у загрозовому особі, якій погрожують або суспільстві» [2, с. 292]. Якщо при цьому виявляється умисел на вбивство, заподіяння шкоди здоров'ю, знищення або пошкодження майна, то така обставина має важливе значення для запобігання задуманого особою злочину.

На наш погляд, за змістом статті 398 КК України погроза не завжди має на меті змінити поведінку потерпілого, і її не слід повністю отожднювати з психічним примусом. Наприклад,

винний, який керується мотивами помсти, такої мети не переслідує. Йому важливо породити в потерпілому відчуття страху, неспокою, невпевненості, незахищеності.

Погроза як суспільно небезпечне діяння завжди має інформативний характер, звернений до потерпілого, і має чітко визначеного адресата. Щодо статті 398 КК України це означає, що адресатами погрози є тільки особи, названі в цій статті як потерпілі (захисники, представники особи). При цьому особи, яким безпосередньо передається зміст погрози, можуть і не бути відповідними адресатами. Важливо, однак, щоб у винного була мета довести погрозу до відома її одержувачів. У зв'язку із цим актуальним є питання про момент закінчення цього злочину. Інформованість конкретної особи (захисника, представника особи) означає, що злочин, передбачений статтею 398 КК України, може вважатися завершеним лише з того моменту, коли зміст погрози доведено до відома відповідного адресата. Закінчення злочину залежить від форми вираження погрози: ним може бути момент висловлювання погрози безпосередньо потерпілому, момент передачі йому погрози третіми особами, момент отримання погрози в письмовій формі тощо.

Погроза не може визнаватися закінченим злочином, якщо вона адресована конкретній особі, але не досягла її. У цьому разі можна говорити лише про замах на злочин. А погроза, висловлена щодо зазначених у статті 398 КК України уповноважених осіб, особою, яка не має наміру довести її до адресата, і зовсім не може розцінюватися як злочинне діяння, навіть в тому разі, якщо погроза буде доведена до адресата третіми особами, тому що вказане злочин може бути скоєно тільки з прямим умислом.

Інформованість конкретної уповноваженої особи (захисника, представника особи) щодо погрози має бути максимально точно встановлена, щоб уникнути помилок у кваліфікації вчиненого. Відповідальність за частиною першою статті 398 КК України настає за умови, що погроза висловлена щодо конкретного захисника чи представника особи у зв'язку з їхньою діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, а не стосовно неконкретизованої особи, хоча й уповноваженої на таку діяльність, або ж погроза сама по собі не має конкретного, певного характеру.

Показовою є ситуація, коли суб'єктивні оцінки винного та потерпілого відносно характеру вчиненої погрози відрізняються. Наприклад,

потерпілий розцінює погрозу насильством небезпечною для життя чи здоров'я, тоді як винний не розраховує на таке сприйняття погрози. На думку дослідника В.В. Шаблисто, погроза, що має невизначений характер, лише в окремих випадках може бути визнана кримінально каранюю. Такі погрози, навіть якщо вони і не конкретизовані, залежно від обставин, взаємин із винним здатні викликати в потерпілого реальні побоювання за своє життя або здоров'я, тоді як, на жаль, кримінальна відповідальність встановлена лише за погрозу вбивством. У деяких випадках при невизначеній погрозі дійсно буває неясно, спричиненням якої саме шкоди погрожує винний. Невизначена погроза повинна розглядатись як погроза насильством, яке не є небезпечним для життя потерпілого. Проте якщо словесна погроза, що має невизначений характер, супроводжується конкретними насильницькими діями, що свідчать про намір особи заповдіяти смерть або тяжке тілесне ушкодження, або демонстрацією предметів, за допомогою яких може бути заповдіяна вказана шкода, то погроза може й повинна бути визнана визначеною та реальною [3].

У такому разі необхідно з'ясувати суб'єктивні моменти з урахуванням всіх об'єктивних обставин вчинення злочину. Але все ж таки в основу треба покласти суб'єктивну оцінку ситуації самим винним, тобто погрозу насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я [4].

У юридичній літературі дискусійним є питання про реальність погрози як ознаки об'єктивної сторони розглянутого складу злочину [3; 5]. Існує досить поширена позиція, що погрозі захиснику чи представнику особи властивий вищий рівень суспільної небезпеки, оскільки, будучи висловленою, вона завдає шкоди не лише особі, а й інтересам держави, її правоохоронним функціям, зокрема правосуддю [6, с. 121; 7, с. 69].

Автори зазначають, що така погроза пов'язана не з будь-якими побутовими чи особистими конфліктами, а зумовлена специфічними правоохоронними та правозастосовними відносинами. Шляхом неправомірного впливу на працівника правоохоронного органу винний прагне досягти у вказаних відносинах своєї суспільно небезпечної мети, що визначається певними мотивами, наприклад протидіяти діяльності уповноваженої особи, вплинути на її діяльність, помститись за цю діяльність тощо [6, с. 122].

Дослідник І.В. Самощенко вказує, що відсутність буквальної вказівки на реальність погрози

пояснюється двома причинами. Коли погроза є способом вчинення злочину (розбій, грабiж, згвалтування), її реальність обумовлена метою, яку бажає досягти злочинець. В інших випадках, де погроза закріплена у вигляді самостійного злочину, реальність погрози визначена особливим характером взаємовідносин винного та особи, яка сприймає погрози, залежністю її висловлення від діяльності потерпілого [8, с. 17]. Також така позиція аргументується тим, що відсутність вказівки на наявність реальних підстав побоюватись здійснення погрози в частині першій статті 398 КК України обумовлене тим, що, на відміну від статті 129 КК України «Погроза вбивством», вона не ставить під захист особу потерпілого саму по собі, а захищає уповноважену особу, яка здійснює діяльність, пов'язану з виконанням професійних обов'язків.

Однак при цьому варто звернути увагу на те, що існує точка зору (на нашу думку, справедлива), згідно з якою реальність погрози є властивістю, внутрішньо притаманною погрози як злочинному діянню: «Погроза, що не сприйнята реально, не спроможна завдати шкоди жодному об'єкту кримінально-правової охорони» [9, с. 115].

Серед вчених не існує єдиної позиції стосовно того, який із критеріїв має лежати в основі оцінки реальності погрози. Одні вчені, застосовуючи різну аргументацію, доводять, що пріоритет потрібно надавати об'єктивним ознакам, інші переконують, що важливішим є суб'єктивний критерій; крім того, існує узагальнювальна позиція, яка полягає в тому, що потрібно враховувати як об'єктивний, так і суб'єктивний критерії.

Щодо характеристики об'єктивних ознак, наявних під час висловлення погрози, у науці вказується на такі ознаки: особа злочинця, характер відносин винного з потерпілим, схильність винного до насильства, характер погрози та наявність зброї чи предметів, що можуть бути використані як зброя, причини, що зумовили негативні стосунки між винним і потерпілим, тощо. Однак слід вказати, що ознаки, які були покладені в основу рішення суду, так само як і ознаки, що характеризують відносини винного з потерпілим і схильність винного до насильства, детермінують його дії в минулому й не можуть однозначно вказувати на те, що особа обов'язково вчинить злочинне діяння в перспективі [5].

Як ілюстрацію зазначених положень можна навести приклад з судової практики. Так, після закінчення судового розгляду в будівлі Апеляційного суду Івано-Франківської області

24 грудня 2013 року приблизно о 9 годині адвокат потерпілого Д. та потерпілий Р. першими покинули зал судового засідання та стали сходити вниз. Наздогнавши їх, винна К., достовірно усвідомлюючи, що адвокат потерпілого Д. представляє інтереси потерпілого Р. під час розгляду справ у суді, з метою реалізації свого злочинного наміру, спрямованого на здійснення впливу на свідомість і волю захисника, з метою перешкоджання останньому надавати ефективну правову допомогу, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, шляхом застосування психологічного тиску, який виразився у висловленні погроз фізичної розправи, а також словесних образ, явно необгрунтованій критиці, нетактовному та принизливому висловлюванні в адрес потерпілої та нецензурній лайці в її сторону, незаконно впливала на адвоката Д. з метою примусити її відмовитися від надання правової допомоги, брати участь у судових засіданнях на стороні потерпілого Р. Таким чином, винна К. свідомо вчинила умисні дії, спрямовані на перешкоджання встановленого законом порядку здійснення правосуддя в частині забезпечення прав потерпілого Р. щодо представлення його інтересів адвокатом Д. під час розгляду справ у суді [10]. Реальність погрози фізичного насильства пов'язана з тим, що винна К. через певний час ці погрози реалізувала, заподіявши адвокату Д. легкі тілесні ушкодження, які спричинили короточасний розлад її здоров'я [10].

Висновок. Вважаємо, що з метою уніфікації підстав кримінальної відповідальності за погрозу необхідно в статті 398 КК України, так само як і в інших статтях, які містять у диспозиції відповідний склад, застосувати положення про реальність погрози як її криміналізуючої обов'язкової ознаки, як це зазначається у диспозиції статті 129 КК України та міститься у словах «якщо були реальні підстави побоюватись здійснення цієї погрози».

Список використаної літератури:

1. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.
2. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции: Часть общая : в 2 т. / Н.С. Таганцев ; сост. и отв. ред. Н.И. Загородников. – М. : Наука, 1994. – Т. 1. – 1994. – 380 с.

3. Шаблистий В.В. Реальність як обов'язкова ознака погрози вбивством та особливості її встановлення органами внутрішніх справ / В.В. Шаблистий // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 29–37. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdv_s_2012_1_6.
4. Куций Р.В. Особливості кваліфікації злочинів, вчинених із застосуванням погрози / Р.В. Куций // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 1 (14). – С. 1–5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-1/12krvizp.pdf>.
5. Собко Г.М. Реальність погрози вбивством при кваліфікації суспільно небезпечних діянь / Г.М. Собко, О.О. Савченко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 4. – С. 51–54. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Purch_2013_4_20.
6. Бойко А.В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / А.В. Бойко. – К., 2013. – 236 с.
7. Терехова Е.Н. Проблемы законодательной регламентации угроз, предусмотренных статьей 296 УК РФ / Е.Н. Терехова // Вестник Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации. – 2009. – № 10. – С. 66–72.
8. Самощенко І.В. Відповідальність за погрозу в кримінальному праві України (поняття, види, спірні проблеми) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / І.В. Самощенко. – Х., 1997. – 23 с.
9. Горелик А.С. Преступления против правосудия / А.С. Горелик, Л.В. Лобанова. – СПб. : Юрид. центр «Пресс», 2005. – 491 с.
10. Вирок у справі № 344/3089/14-к від 3 лютого 2016 року Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Rev>.

Вербицкая Н. В. Угроза в преступлении, предусмотренном статьей 398 Уголовного кодекса Украины

Статья посвящена исследованию объективных признаков преступления, предусмотренного статьей 398 Уголовного кодекса Украины. Осуществлен обзор современных проблем отдельных элементов объективной стороны этого преступления. Делается вывод о необходимости совершенствования уголовного законодательства Украины.

Ключевые слова: уголовное право, объективная сторона, угроза или насилие в отношении защитника или представителя лица.

Verbitska N. The threat of an offense under item 398 of the Criminal Code of Ukraine

The article investigates the objective evidence of a crime under Article 398 of the Criminal Code of Ukraine. It carried out a review of contemporary issues of separate elements of the objective side of this crime. The conclusion about the need to improve the criminal legislation of Ukraine.

Key words: criminal law, the objective side, threat or violence against protector or representative of the person.